

РЕЦЕНЗИЯ

От **доц.д-р Надежда Илиева**, секция „Икономическа и социална география“, департамент География, Национален институт по геофизика, геодезия и география при БАН

Тема на дисертационния труд: „Етнокултурна идентичност на албанския етнос в границите на историческите албански земи. Формиране, развитие и съвременно състояние на българското малцинство в Албания“, представен за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“, по професионално направление 4.4. Науки за Земята (География на населението и селищата)

Докторант: Теодора Любомирова Димитрова

Научен ръководител: доц.д-р Георги Бърдаров

Нормативна уредба: Настоящата рецензия е разработена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на СУ.

1. Административни сведения относно процедурата по защита

Теодора Димитрова е зачислена със заповед РД 20 – 272/31.01.2018 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“, като редовен докторант към катедра „Социално-икономическа география“ по научно направление 4.4. „Науки за Земята“, и е отчислен с право на защита със заповед № РД 20.441/2019 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“. За научен ръководител на докторанта е определен доц. д-р Георги Бърдаров. Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на катедра „Социално-икономическа география“ при Геолого-географски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 12.03.2019г., съгласно Заповед на Ректора №РД 38-109/19.02.2019 г. и е открита процедура за публична защита. Съгласно Заповед № РД 38167/21.03.2019 г. на Ректора на „Св. Кл. Охридски“ е определен състава на научното жури. Спазени са всички изисквания и документацията е изрядна.

2. Биографични справка за кандидата

Теодора Димитрова е родена на 09.02.1990 г. в гр. София. Получава средното си образование в столичното 144 СУ „Народни будители“ – 2009 г., бакалавърска степен по География и биология в СУ „Св. Климент Охридски“ – 2013 г., магистърска степен – Културна и политическа география в СУ „Св. Климент Охридски“ – 2015 г. В момента се обучава по втората си магистратура – Образователен мениджмънт. До днес работи като учител по география и биология, а през 2014 г. е отличена с приза „Учител будител“. През 2016 г. получава награда за принос към образованието по случай 24-ти май. Теодора участва в редица образователни проекти като най-големият от тях е „Европейска политика по изменение на климата – за въвеждане на климатични действия в

образователната програма на българските училища“. Автор е на различни образователни пособия както по география, така и по биология.

3. Обща характеристика и структура на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в обем от 181 стандартни страници. В структурно отношение дисертационният труд се състои от четири глави, увод и заключение, като всяка една глава съдържа различен брой подзаглавия в зависимост от съдържанието и целта си. Дисертацията съдържа 4 таблици, 54 фигури, 13 приложения, резюме на научните приноси. Използвани са 129 научни източника, от които на кирилица 79, на латиница 36, нормативни, стратегически и документални източници 2 и интернет сайтове 12. В разработката се дава ясна представа за съдържанието на труда, поставената цел, основните задачи, използваните методи (описателен, сравнителен, анализ и синтез, картографски, ГИС, дедуктивен, исторически, анкетен и интервюта) и получените резултати. Приложенията и графичните материали отлично допълват и илюстрират основните аспекти от анализа. Структурата, съдържанието и съотношението между отделните глави следват логичната последователност на изложението за постигането на поставената цел и разрешаването на формулираните задачи.

През последните години темата за Западните Балкани, тяхното геополитическо положение и подготовката за присъединяването на страните, попадащи в този ареал към Европейския съюз е изключително актуална. Всички тези процеси са тясно свързани с мястото, което заема Албания на Балканския полуостров, особеностите на албанския етнос, неговото формиране, национално съзряване, религиозна принадлежност, исторически насложени се сложни взаимоотношения със съседните държави. Може да се каже, че настоящият дисертационен труд е в унисон с времето си и разглежда важни геополитически въпроси, особено след като на 24 март 2020 г. министрите по европейските въпроси дават политическото си съгласие за започването на преговори за присъединяване на Албания към ЕС. Друг фокус на дисертационното изследване се поставя на българското малцинство в Албания, като докторантът умело разкрива и се опитва да очертае реалната ситуация в историческото развитие, динамиката и териториалното разположение на българското малцинство в Албания. Българската диаспора в чужбина непрекъснато нараства и поради липсата на адекватна статистика няма възможност да се оцени реалната ситуация свързана с българския етнос зад граница. Тази тематика е на дневен ред, особено като се има предвид, че в Националната стратегия за демографско развитие на България специално внимание се обръща на мерките и дейностите, насочени към етническите българи, живеещи извън територията на страната, и стремежа на българската държава за разработване на политика за завръщане на етническите българи и насърчаване на икономическата им активност в България, активизиране и разширяване на сферите на сътрудничество с диаспорите от българите емигранти в чужбина. Усилията на България за защита на българските малцинства в чужбина и за подпомагане на тяхното културно развитие са

свързани с познаването на историческото им минало в Албания и развитието на дипломатическите взаимоотношения между двете страни, което е направено в настоящия дисертационен труд.

Обемът на дисертационния труд е достатъчен и като съдържание отговаря на поставените за разрешаване научни проблеми. Структурата, съдържанието и съотношението между отделните глави следват логичната последователност на изложението за постигането на поставената цел и разрешаването на формулираните задачи.

Уводът е с обем 17 страници. В него е подчертана актуалността на темата, формулирани са обекта, целта, предмета и задачите на изследване в дисертационния труд. Обект на изследването са албанският етнос на територията на днешна Албания, и на съседните държави в териториалния обсег на историческите албански земи заселени и днес преобладаващо с представители на албанския етнос и българското малцинство на територията на Албания. Целта на дисертационния труд е да се изясни формирането, развитието и териториалното разпространение на албанския етнос от древността до наши дни в границите на историческите албански земи и изясняване на съвременното състояние на българското малцинство на територията на днешна Албания и етнокултурните му връзки с България. Формулирани са пет задачи за изпълнение, които следват логическата последователност на изложението. В увода е направен кратък обзор на основните литературни източници, използвани в дисертационния труд. Направен е кратък преглед на три книги - *Боби Бобев, Тома Кацори (1998) „Албания“*, *Миранда Викърс (2000) „Албанците. Съвременна история“*, *Серж Мете (2007) „История на албанците“*, като са изведени предимствата и недостатъците и е направен критичен анализ на посочените произведения: Тези произведения служат не само за изясняване на някои теоретични аспекти на изследването, но и върху тях авторката изгражда своята основна теза в изложението, и в този смисъл те се явяват и емпиричен ресурс.

Глава първа „Формиране на етнокултурната идентичност на албанския етнос“ е с обем 23 страници. Изяснени са основните понятия: национализъм, етнос, признаци на етноса, нация, етническата група, етнографската група, етнообразуващи процеси, етническа общност, малцинство. Проследено е възникването и развитието на националното съзнание и промяната в значението на различните признаци на етноса и по-конкретно на религията и езика по време на Османската империя и епохата на националното албанско възраждане. В тази глава е проследено политическото развитие на албанските територии от заселването на славяните до османското нашествие или от V до XIV век, зараждането на албанското етническо самосъзнание и генезиса на етнонима албанци. Обърнато е специално внимание на българските завоевания в Албания по време на Първата и Втората българска държава, заселването на българи в сегашните албански земи, установяването на българската култура в тях и разпространението на източноправославието и католицизма въз основа на прегледа на литературата и проучването на различни гледни точки.

Глава втора „Религиозният и културният фактори и оформянето на албанската идентичност в периода на османската империя“ е с обем 23 страници. В нея докторантът анализира причините довели до завладяването на албанските земи от Османската империя, включването на албанските земи в границите на Османската империя, факторите, причините и последствията от налагането на ислямската религия, отражението ѝ върху формирането на народностната принадлежност на албанците, взаимоотношенията с балканските народи, Папската държава и влиянието на Великите сили. Специално внимание е обърнато на ролята на Георг Кастриоти – Скендербег за утвърждаването на идентичността на албанците, политиката на Османската империя при противопоставянето на развитието на албанската културна идентичност, събитията, които водят да емиграцията на албанци в днешна Гърция, Италия и района на Далмация. В последната част на втора глава въз основа на изследвания на различни автори е проследено териториалното разположение на българите в териториите на днешна Албания в края на XIX и началото на XX век.

Глава трета „Съвременни етнополитически процеси в историческите албански земи“ е с обем от 25 страници. В нея е направен задълбочен анализ на етнополитическото, икономическото и културното развитие на Албания до Втората световна война, взаимоотношенията на Великите сили и балканските държави, и стремежът на албанския етнос да се запази като народ със свой собствен език и култура. Във втората част на трета глава са проследени взаимоотношенията на България и Албания и отражението на политическите събития върху положението на българското малцинство в България. Във втора точка на глава първа е разгледан периода на социализма, колебливата и разнопосочна външна политика на Енвер Ходжа продиктувана от сложните взаимоотношения със съседните държави, Съветския съюз и Китай, и нейното отражение върху цялостното развитие на Албания, оформянето на албанското национално самосъзнание и развитието на идеите за обединение на албанските етнически територии в рамките на „Велика Албания“.

Глава четвърта „Съвременен развитие на Албания, взаимоотношения с останалите балкански народи и идеята за „Велика Албания““ е с обем 65 страници. В първа точка на четвърта глава докторантът разглежда постсоциалистическото развитие на Албания, икономическите затруднения, политическите борби, при които ясно се вижда стремежа на страната за прекъсване на политиката на международна изолация и търсенето на място на геополитическата карта на Европа, с подчертан стремеж към присъединяването на Албания към обединеното европейско пространство. Освен вътрешно-политическите реформи на страната задълбочено внимание е обърнато на промените във външната политика, и успешното прекратяване на продължителната международната изолация. По-подробно са анализирани дипломатическите отношения на Албания с България и тяхното отражение върху българското малцинство в страната. Докторантът откроява два етапа в политическия живот в Албания след 1989 г. Първият (до 1992 г.), който се отличава с оставането на комунистическата партия на власт и с

добре познатия и от други държави опит самата тя да се представи като инициатор и извършител на демократичните промени и втори етап, който се характеризира с управление на демократическите сили.

В точка втора на четвърта глава са разгледани взаимоотношенията на Албания с нейните балкански съседи и идеите за „Велика Албания“. По-голямо внимание е обърнато на различните измерения на проблемът с Косово, който към настоящия момент се очертава като един от най-сложните политически проблеми на Балканите. Подчертана е ролята на демографските процеси в промяната на етническата структура на населението на Косово през годините след Втората световна война, а също така и намесата не само на засегнатите държави, но и на Русия, САЩ. Освен албанското малцинство в Косово е направен демографски и геополитически анализ на албанското малцинство в Северна Македония. Докторантът защитава тезата, че един от начините за решаване на този наболял проблем е присъединяването на страните от Западните Балкани към Европейския съюз, като свободното преминаване на стоки, капитали и работна ръка ще променят функциите на границите между тях от разделящи на обединяващи, и по този начин ще се намери решение на споровете между тези страни.

В точка трета от четвърта глава е направен анализ на българското етническо малцинство в Албания след 1989 г., през призмата на дипломатическите отношения между Албания и България, които водят до официалното признаване на българското малцинство през 2017 г. На базата на теренни проучвания и проведената анкета е доказано, че голяма част от българите са запазили своето българско самосъзнание. Приносен момент представляват картосхемите представящи териториалното разположение на българското малцинство в Албания – в градовете в Албания с повече от 1000 души българско население (Фиг.33); Конфесионална структура на българското малцинство в Албания (Фиг.34); градовете с българско население (Фиг. 35). Във връзка с поставените цели на дисертационния труд е направено анкетно проучване, което се отнася до съвременното състояние на българското малцинство в Албания. Забележителен е големия брой на отговорилите – 783 респондента. Въпросникът дава отговор на теми свързани с начина на самоопределение, езика на който се говори в семейството, образователния статус, нагласите на българите в Албания да дойдат да живеят в България, трудностите пред които се изправят за да направят това, пропуските на българската политика към това малцинство, отношението и нагласите за присъединяването на Албания към ЕС и „мини Шенген на Балканите“. Направен е анализ на анкетите и проведените интервюта, като са направени съответните изводи. Дадено е предложение за разработване на онлайн платформа, изцяло ориентирано към етническите българи в Албания, която ще има за цел поддържане и трайно съхранение на българщината сред етническите българи в Албания.

В точка четвърта от четвърта глава много ясно се открояват анализаторските умения на докторанта, при разглеждането на идеята за „Велика Албания“ като предизвикателство за геополитическата стабилност на Западните Балкани през XXI век. Направен е много

добър геополитически анализ на отношенията между балканските държави и влиянието на различни държави, включително Русия и Турция, за налагане на влияние на Западните Балкани. Разкрита е същността на идеята за „Велика Албания“, като е подчертана неговата отрицателна роля по пътя на Албания в процеса на европейска интеграция. Открито е водещото влияние на албанската политика и ключовата ѝ роля върху сътрудничеството между балканските държави и запазването на мира, имайки предвид, че албанците представляват значително малцинство в съседните ѝ държави.

В **заключението** са отразени основните резултати от изследването в научно-познавателно и практическо направление

4. Литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата

В представения дисертационен труд много добро впечатление прави обстойно представената изученост на разглежданата проблематика. Това показва, че докторантът е подробно запознат с научната литература по въпроса, което се вижда и от богатия набор литературни източници. Добрата теоретична подготовка на докторанта проличава при изясняването на основните понятия засегнати в дисертационния труд и подбора на използваните методи на изследване.

5. Методичен подход

Дисертационният труд е написан на висок научен стил. Информационните източници са достатъчно детайлни за да се направи подробен времеви и пространствен анализ на формирането и развитието на албанската идентичност и на българското малцинство в Албания. Докторантът използва различни методи, както общонаучни, така и научен инструментариум от различни научни направления, което доказва нейната способност да борава и прилага различни методи на изследване. Това доказва интердисциплинарния характер на разработката като в него са използвани методи на изследвания в географията, историята, социологията, етнографията и др. – описателен метод, количествени методи за събиране на информацията (анкети), качествени методи за събиране на информацията (интервюта), сравнителен метод, анализ и синтез, пространствен анализ, дедуктивен метод, исторически, картографски метод. За всеки един от използваните методи е уточнено мястото му на приложение в хода на научното изследване.

6. Значимост и убедителност на получените резултати, интерпертации и изводи

Дисертацията поставя значим и недостатъчно изследван научен проблем. Получените резултати и формулираните изводи се базират на направения задълбочен анализ. Те са ясно, точно и коректно формулирани и отразяват реалните резултати от направеното изследване. Докторантът е съумял да се справи с формулираните реално две подцели, които са свързани от една страна с албанското население, и от друга с българското

малцинство в Албания. Характерът на темата изисква познания в областта не само на география на населението и селищата, но също така и в областта на историята, икономиката, социологията, политологията, културологията. Теодора Димитрова умело е съчетала методите на изследване с познанията си в гореспоменатите предметни области и е обвързала двата обекта на изследване за успешното постигане на поставената цел. В практико-приложно отношение получените резултати от направените анкети, могат да послужат като отправна точка при формулирането на бъдеща политика от страна на България, насочена към подпомагане и запазване на етно-културната идентичност на българите в Албания. Идеята за разработване на онлайн платформа насочена изцяло към българите в Албания би подпомогнала намирането на решения на проблеми, които преди това са установени в анкетата свързани с липсата на информация, достъп до литература. Чрез заложения образователен сегмент в платформата би подпомогнал албанските българи да изучават български език, на високо ниво, което би ги улеснило да се интегрират успешно в българската образователна система и пазар на труда.

7. Критични бележки към дисертационния труд

Препоръчително е благодарностите да бъдат изведени след основния текст.

На фиг. 5 Схематично представяне на структурата на национализмът според англоезични автори, не са посочени авторите. Същото се отнася и за фиг. 6 Схематично представяне на структурата на национализмът според автори от Югоизточна Европа. На някои места в текста не се споменава според кои точно автори се изказва дадено твърдение, като например на страница 28 „Някои автори разглеждат етноса като социална група“ или „Съветски учени например разглеждат етноса и етническите характеристики по-скоро”

Към глава втора от интерес би било да се изготвят картографски изображения, въз основа на използваните литературни източници, на селищата с наличие на българско население в края на XIX и началото на XX век. Това би позволило да се проследи тенденцията в локализацията на българското малцинство в България със следващите години, което би било своеобразен принос в изследването.

Мислите ли че влиянието на Турция ще намалее след приемането на Албания в ЕС?

Наблюдават ли се различия в географското разпределение на българите в Албания от края на 19 век до сега? Стеснен ли е техния ареал на локализация или обратно? Какви са особеностите на вътрешните миграции на българите в Албания? Кога се проявяват най-отчетливо вътрешните миграции на българите в Албания от селата към градовете (ако се наблюдават такива)?

Има ли сведения за наличие на арумъни (цинцари) в Албания, тъй като една от теориите за етногенезиса на цинцарите е именно в областта Овчеполе, която се намира на границата между Южна Албания и Северна Гърция? Тяхното разселване на Балканите е по времето на Али паша Янински. Имате ли сведения дали е останало такова малцинство в Албания до ден днешен и като какви се самоопределят?

8. Характер на научните приноси

Формулираните четири научни приноса имат както теоретичен, така и практико-приложен характер. Те са точно и подробно дефинирани, отразяват постигнатото в дисертационния труд и аз приемам напълно.

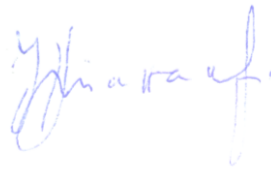
9. Оценка на качеството на научните трудове, отразяващи изследванията на дисертацията

Авторефератът е с обем от 39 страници. Той отговаря на изискванията и отразява постигнатите резултати. Представен е списък с четири публикации, свързани с темата на дисертационния труд, от които една публикация на английски.

10. Заключение

Представеният дисертационен труд на Теодора Любомирова Димитрова е актуален, дисертабилен и в завършен вид. От направения анализ и получените резултати в дисертационния труд е видно, че формулираната цел е успешно изпълнена. Смятам, че дисертационния труд е посветен на значим научен проблем от теорията и практиката, притежава необходимите качества и са постигнати значими научни резултати. **На това основание предлагам на уважаемото жури да присъди на Теодора Любомирова Димитрова научно-образователната степен „Доктор“.**

Гр. София

29.04.2021 г.

Доц. д-р Надежда Илиева